Turkish Studies - *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*
Volume 9/10 Fall 2014, p. 1-3, ANKARA-TURKEY

SANAT TARİHİ ARAŞTIRMALARI: KÜLTÜREL KİMLİKTE GELENEK, ÇEŞİTLİLİK VE DEĞİŞİM*

*Filiz YENİŞEHİRLİOĞLU***

Osmanlı Sanatı araştırmaları kapsamında sanat ve mimari ürünleri görsel kültür verileri olarak Osmanlı toplumu içinde birer kültürleşme ögesi olarak ele almak, hem o ürünlerin yaratılış süreçleri hem de toplumda algılanma biçimleri üzerine daha ayrıntlı, farklı ve çok katmanlı yorumlar yapılmasını sağlayacaktır. Osmanlı Dönemi tarihi ve kültürü çok geniş bir coğrafi alana yayılmaktadır. Bölgelerin kendilerine özgü Osmanlı öncesi gelenek ve görenekleri, kendi toplumsal bellekleri vardır. Sözü edilen tarihi coğrafyanın yapısı çok dilli çok ırklı ve çok dinli grupların bulunduğu bir yapıdır ve imparatorluk içerisinde varlıklarının korunması belirli yasalarla bu farklılıkların korunmasına bağlıdır. Farklılıkların korunması hem başat kültüre karşı hem de farklı kültürlerin kendi aralarında korunmasını sağlar. Farklı kültürlerin başat kültür karşısındaki konumları ve/veya farklı kültürlerin kendi aralarındaki ilişkileri konusu da sanat tarihi araştırmalarına çeşitlilik getirebilecek alanlardır.

Öte yandan Osmanlı devleti, toplumu ve yapısı 14. yüzyıldan 20. yüzyılın ortasına kadar devam etmiş bir devlet olarak , değişik tarihi dönemler yaşamış,dünyadaki farklı gelişimlere ve politikalara çağının gereği ortak olmuştur. Bu kadar uzun zaman değişmeden aynı sosyal ve kültürel koşullarda kalabilmek olanaklı değildir. Bu nedenle farklı dönemler yeni değişimler ve yeni bireşimler oluşturur.

Bu alandaki diğer bir değişkeni ise sosyal yapı içerisinde ki farklı sınıflar oluşturur. Dini kültürün oluşturduğu farklılıklar kadar, yönetici sınıf ve halk arasında yaşama biçimi açısından büyük farklılıklar vardır. Toprağa bağlanmaya çalışılan göçebeler, toprağa bağlı yaşayan köylüler, köleler, kentliler, tüccarlar, askerler, ulema, gay-ri müslimler, saraya bağlı yöneticiler ve saraylıların bilgi birikimi, yaşama biçimi ve dünyayı algılama biçimleri de birbirinden oldukça değişiktir.

Osmanlı sanatı ve mimarisi ile Osmanlı kültürünün kimi özellikleri günümüz yaşamı içerisinde devam etmektedir. Ancak bu özellikler tarihselcilik anlayışı ile popüleştirildiğinden, ortaya çıkan verilerin günümüz koşullarına göre dönüştürülmüş imgeler olduğunu da hatırlamak yararlı olur. Bu imgeler bir yorum sonucu yeniden üretilmiştir ve topluma dönerek belli modeller oluşturmaktadır. Dolayısıyla gelenek, çeşitlilik ve değişim devamlılık gösteren kavramlar olarak var olmaya devam etmektedir.

Sanat tarihi alanında eserlerin ortaya çıkmasında rol oynayan etkenler arasında ‘etkileşim‘ sözcüğü çok kolay ve rahatlıkla kullanılan bir tanımlamadır. Sanatçıların, imgelerin ve tekniklerin bir topluluktan diğerine, bir kültürden diğerine geçmesi, sanat banilerinin zevk ve istemleri ‘sanatta etkileşim ‘olgusunun araçlarını açıklar niteliktedir. Ancak Osmanlılarla, Osmanlı olmayanlar arasında olduğu gibi ,Osmanlı dünyasını oluşturan alt kültürel gruplar içerisinde de farklı ve/veya benzer sanatsal ve kültürel bağlar bulunmaktadır.

---

* **Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.**
** Prof. Dr., Koç Üniveritesi –Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, El-mek: fyenisehirlioglu@ku.edu.tr

Sanat tarihi kavramları imgelerin nasıl oluştuğu ve bunlardan nasıl anlamlar çıkarılabileceği üzerinde durur. Yapısalcı edebiyat yöntemleri ve göstegebilim başta olmak üzere edebiyat teorileri de imgeleri birer işaret ve simge olarak almanın yanı sıra onları temsil etme sistemenin bir dili olarak görür. Sanat tarihi yöntemleri de zaten bu temsili sistemleri görsel bir dil olarak inceler.

Kültür araştırmaları alanında yapısalcı ve gösterge bilimsel yöntemlerin kullanılması ve imge oluşumunda kimlik ve toplumsal cinsiyet oluşumunun temsili anlamlarının irdelenmesi, anlam kurgulama biçimlerine dikkat çekmiştir. Öte yandan günümüzde küresel bir sorun haline gelen göç olgusu, farklı bir kültürel yapı içerisine giren göç edenlerin kendi kültürel kimliklerini koruma istediği ve bunun insan haklarıyla olan ilişkisi ve azınlık kimlikleri, kültürel antropoloji alanında yeni bakış açıları geliştirmiştir. İnsani bilimler alanındaki bu yeni araştırmalar sanat tarihi alanında da yansımalarını bulmuştur. Böylece günümüz kültürel antropoloji alanının ele aldığı konulara geçmişte de bakabilir ve sanatta 'etkileşim' sözcüğünü daha geniş bir çerçevede ele alarak farklı toplumlar arası veya aynı toplumun farklı toplulukları arası var olan kültürel karşılaşma, kültürel verilerin kabul ve red alanlarının yapısına bakılabilir.

Kültürel ve sanatsal kurguların karşılaşma alanlarının kendilerine özgü iletişim ağları bulunur. Merkez ve çevre ilişkileri kapsamında görülebileceği gibi politik ve idari alanlarda da farklı olabilirler. Kültürler özünde çoğulcudur ve kendi gelenekleri vardır. Ancak aynı zamanda da kültürel farklılıkların yasalarla korunduğu Osmanlı gibi imparatorluk toplumlarında açık ve geçirgendirler. Kimi gelenek ve görenekler birbiri içinde ayrı durduğu gibi tam tersi birbiri içinde eriyebilirde.

Kültür bir grup veya topluluk olgusudur ancak bir biriyle ilişkide olanlar bireylerdir. O nedenle kültürel karşılaşmalarda görsel temsili sistemlerinin algılanması kadar kabul edilmesi de önemlidir. Ancak o zaman imgeler sadece işaret olmaktan çıkar ve birer anlam olarak içinde bulunulan kültürün davranış biçimleri kapsamında benimsenir, içleştirilir, yaygınlaştırılır veya red edilir.

Bu kültürler arası farklı kabul veya red ediş biçimleri genellikle üç alanda toplanır ve sanatsal üretimi etkiler. Ortaya çıkan eser bu alanlardan birinin sonucu olduğu gibi ikisinin veya üçünün de sonucu olabilir. Bu üç alan birbirinden kesin hatlarla ayrılmadığı gibi bir biri içine de geçmiş kültürel değerler sistemi olabilir. Bu alanların ilkinde *(enculturation)* bir kültürel grup, içinde bulunduğu daha büyük bir kültürel grubun davranış biçimlerini benimser, dil öğrenimi veya değerler sistemi gibi. Bu olguyu çocukların eğitimle kültürel normlar kazandırılarak sosyalleşmesinin sağlanmasına benzetebiliriz. Böylece daha küçük grubun kültürel normları daha baskın olan kültürel normlarla aynılaştırılır.

İkinci alan ise "kültürleşme *"(acculturation)* alanıdır. Bu alanda bir kültürel grup kendi kültürel özelliklerinden vazgeçmeden farklı bir kültürün içinde varlığını sürdürür. Her iki kültür de diğerinden etkiler alır ancak kendi ana özelliklerini yitirmez.

Üçüncü alan olan "kültürler arası "*(transculturation)* olma özelliği ise Kubalı antorpolog Fernando Ortiz'in 1940 larda ortaya attığı bir terimdir. Birbirinden ayrılan veya birbiri içine geçen kültürleri tanımlamak için kullanmıştır. Bu alanda kültürel olgu sadece bir kültürden farklı bir kültüre geçişi veya bir kültürün başka bir kültürü köksüzleştirmesi anlamına gelmez. Daha çok tüm bu alanları bir araya getirerek yeni bir kültürel olgunun ortaya çıkmasını sağlayarak yeni bir kültürleşme alanı haline gelir.

Üç alan içinde ortak olan olgu kültürel gruplar arasında paylaşılmış anlam ve anlayış biçimleridir. Görsel dilde bu anlam ve anlayış biçimlerinin üretildiği ve değiş dokuş edildiği araçtır ve ortaklaşa yararlanılan bir bağlam içerisinde yer alır. Böylece aynı eserin ikili veya üçlü

okunabilirliğine yol açar. Görsel kültürü ve yukarı da sözü edilen üç alanı da kullanabilen bir izleyici farklı kültürel görsel diller arasında anında yapılan bireysel çevirilerle bu görsel görüntülere anlam verir.

Böylece klasik tarihçilerin kültürel grupları birbirinden keskin hatlarla ayırıp bunu arşiv belgeleri ile kanıtlama eğilimi yanı sıra, sanat tarihçileri bir toplum içinde var olan farklı kültürel alt grupların nasıl görsel iletişim diliyle birbirleriyle ortak anlamları paylaştıklarını inceler. Bu paylaşılan imgelerin bir kültürden diğer bir kültüre geçiş biçimleri farklı olabilir. Bazen bir imge aynı biçim ve aynı anlamla bir kültürden diğerine geçebilir ve kabul görür. Bazen ise imgenin biçimi aynı şekliyle geçer ancak geldiği yeni ortamda ona yüklenen içerik ve anlam değişir. İmgeye yeni bir anlam yüklenir. Bazen ise imge sadece biçim olarak, içi boş bir biçimde kabul görür.

Kültürel ve sanatsal üretimlerin etkenleri ve oluşma biçimleri görüldüğü gibi oldukça karmaşık ve çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Sanat tarihçileri kullandıkları yöntemlerle geçmişte ortaya çıkan bu farklı yaratıcılıkları çözmeye çalışır Aslında her sanat eseri değişkenler kadar devamlılığın da sonucudur ve belki de kalıcı olmasını bu özellikler sağlar.

*Bu yazı yazarın şu iki yazısından yararlanarak yazılmıştır. 'Artistic Encounters in Ottoman Art and Architecture: Zones of Acculturation' *New Trends in Ottoman History,* Papers Presented a the 20th CIÉPO Symposium Rethymno 2014 p. 842-844 ve "Osmanlı Kültür Tarihi", *Kültür Tarihi* ,ed. Bahadır Gülmez ,Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları Eskişehir, 2011, s. 122-158